

Тақырыбы:

Сан есімнің түрлері

Сан есім

* Сан есім - заттың санын, мөлшерін, ретін, шамасын білдіретін сөз табы және Қанша? Неше? Нешінші? Нешеу? деген сұрақтарға жауап береді.

1

5

424

96

Сан есімдер құрамына қарай

1

Дара сан есім бір ғана түбірден тұрады.
Мыс:(отыз,бес,елу,алты)

2

Күрделі сан есім кемінде екі сөзден тұрады.Мыс:(он
бес,төрт жүз,жүз бес)

Сан есім мағынасына қарай

1

Септік сан есім нақты санды білдіреді. Сұрағы: қанша? неше? Мыс: бес, он екі, жиырма

2

Реттік сан есім заттың реттік қатарын білдіреді. Сұрағы: нешінші? Мыс: бірінші, он екінші

3

Жинақтық сан есім жинақталған санды білдіреді. Сұрағы: нешеу? Мыс: бесеу, екеу, төртеу

4

Тау сан есім заттың санын топтап көрсетеді. Сұрағы: нешеден? Мыс: үштен, он-оннан, екеуден

5

Болжалдық сан есім заттың санын болжап көрсетеді. Сұрағы: қанша? қай шамалы? Мыс: отыздарда, он шақты

6

Бөлшектік сан есім заттың бөлшектік санын білдіреді. Мыс: $1/2$ (екіден бір) $2,5$ (екі жарым)

1-тапсырма. Семантикалық карта

	Отыздаған, қырықтаған, мындап	Екі жарым, ондық, бес бүтін жүзден төрт	Он-оннан Қырық- елуден	Алтау , жетеу,	3-орын, 2016 жыл	Жиырма сегіз
Есептік сан есім						
Реттік сан есім						
Жинақтық сан есім						
Болжалдық сан есім						
Топтау сан есім						
Бөлшектік сан есім						

2-тапсырма. Мысал жаз

Мағыналық түрлері	Мысалы	Мағынасы
Есептік сан есім		Уақыт мөлшері. (Нақты санды білдіреді)
Реттік сан есім		Заттың реттік саны. (саналу ретін білдіреді.)
Жинақтық сан есім		Заттық ұғым. (жинақ санын білдіреді.)
Болжалдық сан есім		Заттың (адамдардың) мөлшері. (Дәл емес, шамалап, мөлшерлеп, болжап көрсетеді)
Топтау сан есім		Заттың топталуы. (Топтап көрсетеді.)
Бөлшектік сан есім		Заттық ұғымды білдіреді. (Бөлшек ұғымын білдіреді)

3-тапсырма. Мәтіндегі сан есімдерді сөзбен жазыңдар.

16 желтоқсан – ата бабамыздың арманы орындалып, жасампаздығымызды жаңа белеске көтерген Тәуелсіздік күні. 1991 жылғы 16 желтоқсанда Президент Нұрсұлтан Назарбаев қол қойған Конституциялық Заңнан бастау алған тәуелсіздігімізге 19 жыл толды.

Тарихқа көз жіберетін болсақ, Тәуелсіздік - 1986 жылғы Желтоқсан оқиғасында алаңға шыққан жастардың ерік-жігері, ең алдымен барша қазақстандықтардың арман-мұратының салтанат құруы. Патша дәуірінде де, Кеңес Одағы кезінде де тәуелсіздікке деген ұмтылыс халықтың едеуір бөлігінде қалыптасты. Біз бірнеше жүз жыл отаршылдықтан кейін ХХ ғасырдың аяғында қайта жаңғырған мемлекетпіз. Тәуелсіздік – бұл азап пен төзімнің, халықтың сан ғасырлар бойы еркіндікті аңсаған шыдамының өтуі.

**4-тапсырма. Берілген есептік сан
есімдерді реттік сан есімге айналдыру.**

7, 10, 1, 3, 100, 28, 37, 695, 470, 259, 627,
1992, 187, 369, 2692.

Үлгі: 7-жеті-жетінші;

5-тапсырма. Берілген сан есімдерге сөйлем құрастырып, жазыңыз.

Онныншы, алтау, бес-бестен, қырық шақты, мың, екі жүз, жүздеген, оннан бірі.

Үй жұмысы: Т Е С Т

* 1. Сан есімнің ережесін тап.

- * а) Заттың атын білдіретін сөздерді сан есім дейміз.
- * ә) Заттың сынын білдіретін сөздерді сан есім дейміз
- * б) Заттың санын білдіретін сөздерді сан есім дейміз

* 2. Реттік сан есімді тап

- * а) бесінші
- * ә) жиырма бес
- * б) сегіз

* 3. Сан есімнің сұрақтарын көрсетіңіз

- * а) не істеді?
- * ә) қанша?

* б) қандай?

* 4. Сан есімді табыңыз

- * а) шөп
- * ә) кітап
- * б) он

* 5. Күрделі сан есімді табыңыз

- * а) отыз алты
- * ә) жеті
- * б) екінші

* 6. Реттік сан есімнің сұрағын табыңыз

- * а) қанша?
- * ә) неше?
- * б) нешінші?

* 7. Алты, жеті, отыз бұлар қандай сан есімдер

- * а) реттік
- * ә) есептік
- * б) күрделі

8. Қай сөйлемде сан есім емлеге сай жазылған?

- A) 1845-жылы ұлы Абай дүниеге келген.
- B) Жолдастарымның кеткеніне екі үш күн болды.
- C) Сағат 6 ға 10 минут қалған кезде Азамат пәтерінен шықты.
- D) 30-40-тай адам жиналған екен.
- E) Біз 2-еу едік.

9. Есептік сан есім қатысқан сөйлемді табыңыз.

- A) Күллі ақыл мен ғылымды тоздыратуғын төрт нәрсе бар.
- B) Құдасының аулына Ұлжан отыз шақты кісімен келді.
- C) Арада жыл жарым өтті.
- D) Бір үйден он бес-жиырмадан мал өреді.
- E) Мен 11-сыныпта оқимын.

10. Дара сан есімді табыңыз.

A) үшінші B) отыз бес C) бестен-бес D) төрттен-бір E) екі-үш

11. Сан есімді тіркесті табыңыз.

- A) үйдің іші B) ондаған адам C) данагөй қария
- D) әлденеше күн E) әжептәуір жақсарыпты

12. Топтау сан есім қатысқан сөйлемді табыңыз.

- A) Мен қазақпын мың өліп, мың тірілген.
- B) Оның жасы қырықтарда.
- C) 1910 жылы Қазанда «Бақытсыз Жамал» романы басылып шықты.

D) бір қатарға он-оннан тізіле қалды.

E) Үш өлшем бар: биіктік, тереңдік және кендік.

13. Баяндауыш қызметіндегі сан есімді табыңыз.

- A) Той өтті үшеуімізді күрсіндіріп.
- B) Екі жастың қуанышы тойланды.
- C) Сіз бірінші орынға адамзаттың қара күшін қойдыңыз.
- D) Екеуіне сүйсінумен өтермін.
- E) Өн айтатын өнерпаздар – осы үшеуіміз.

14. Сан есімнің сөйлемде атқарған қызметін анықтаңыз.

«Жеті жұрттың тілін біл»

- A) пысықтауыш B) анықтауыш C) бастауыш D) толықтауыш E) баяндауыш